

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 12 december 2003

B 438-03

KLAGANDE

MA

Offentlig försvarare och ombud: advokaten EK

MOTPARTER

1. Riksåklagaren

2. J W

Ombud: jur. kand. AL

3. EL

4. Trygg Hansa Försäkrings AB, 516401-7799, 106 26 STOCKHOLM,
genom åklagaren

5. Tiempot AB, 556596-1009, Box 1019, 164 21 KISTA, genom åklagaren

SAKEN

Rån m.m

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätt, avd. 1, dom den 20 december 2002 i mål B 9599-02

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

För försvaret av MA i Högsta domstolen tillerkänns EK ersättning av allmänna medel med femtontusenfemhundrafyrtiosju (15.547) kr, varav 14.472 kr avser arbete och 1.075 kr tidsspillan. Denna kostnad skall stanna på staten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

MA har yrkat att Högsta domstolen ogillar åtalet och de enskilda anspråken.

Samtliga motparter har bestritt ändring.

DOMSKÄL

Det är utrett att fyra maskerade personer den 17 augusti 2001 rånade Klockmästers butik i Kista och att därvid en av gärningsmännen skar sig på sönderslaget monterglas samt att det därefter fanns blod bl.a. på monterglaset. Utredningen ger inte anledning att ifrågasätta att de två blodspår som säkrades vid polisens brottsplatsundersökning och sändes till Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) för analys, vilken resulterade i samma DNA-profil, härrör från denne gärningsman.

Vidare är utrett att det mellan blod taget från MA och det blod som tagits från monterglaset erhöles träff drygt ett år senare i samband med utredning i ett annat

ärende. Enligt SKL:s sakkunnigutlåtande den 16 september 2002 kan det hållas för visst att DNA-spåren från glaset kommer från MA, om man bortser från möjligheten att spåren kommer från en nära släkting till honom.

Avgörande för bedömningen av frågan om MA är en av gärningsmännen är värderingen av resultatet av DNA-undersökningen. MA har i Högsta domstolen rest ett antal invändningar när det gäller förutsättningarna för DNA-analys och ifrågasatt om resultatet av sådan analys, med hänsyn till de osäkerhetsfaktorer som finns, ensamt kan läggas till grund för en fällande dom.

På begäran av Högsta domstolen har SKL avgett yttrande den 18 juli 2003. Den forensiske biologen Stig Holgersson, som deltagit i ärendets handläggning hos SKL, har i Högsta domstolen hörts som sakkunnig.

När det allmänt gäller genomförandet av DNA-analys framgår av SKL:s yttrande bl.a. följande. SKL undersöker insända material och tar ut DNA-prov för analys. Standardanalysen av DNA-prover går för närvarande ut på att karaktärisera tio områden (genetiska markörer) av arvsmassan vilket överensstämmer med europeisk standard. Det är normalt tillräckligt att undersöka tio områden men om det finns skäl för det kan analysen utvidgas till 15 områden. Varje person har två varianter av DNA per analyserat område, en från respektive förälder. Analysen resulterar i en DNA-profil. Vad som gör en specifik DNA-profil näst intill unik är kombinationen av varianter. När överensstämmelse mellan DNA-profiler från ett spår och en person erhålls genom sökning i DNA-register görs det en matematisk beräkning av sannolikheten för risken för slumpmässig överensstämmelse mellan obesläktade personer. Denna beräkning sker med hjälp av en databas som i Sverige omfattar DNA-profiler från en referenspopulation på cirka 300 per-

soner med svenska namn. Med risken för slumpmässig överensstämmelse som grund dras en slutsats som visar hur starkt resultatet stöder att spåret faktiskt

kommer från aktuell person. Den starkaste slutsatsen ”det kan hållas för visst...” används när risken för slumpmässig överensstämmelse är 1 på 1 miljon eller lägre. SKL:s bedömning är att det i praktiken inte har någon betydelse om risken för slumpmässig överensstämmelse är 1 på 1 miljon eller 1 på 100 miljarder. Eftersom överensstämmelser mellan släktingar inte är enbart slumpmässiga görs alltid den reservationen i SKL:s utlåtanden att slutsatserna gäller under förutsättning att man bortser från möjligheten att spåret kommer från en nära släkting. För slutsatser som gäller släktingar används inte den slutsatsskala som gäller obesläktade personer. I stället redovisas risken för överensstämmelse mellan två personer med en given släktskapsrelation. Vid denna beräkning görs en försiktig uppskattning med hjälp av de vanligaste varianterna i databasen.

Beträffande den i målet aktuella DNA-undersökningen har SKL anfört bl.a. följande. Av de två spår med överensstämmande DNA-profiler från den aktuella brottsplatsen som undersöktes år 2001 registrerades ett i DNA-registret och det analyserades vid ytterligare ett tillfälle år 2002. Då det analyserades första gången bestod en standardanalys av nio områden. När blodprovet från MA analyserades år 2002 bestod en standardanalys av tio områden, varav fyra var gemensamma med dem som användes 2001. Vid kontroll av MAs DNA-profil mot DNA-registret erhöles en träff, med fyra gemensamma områden, mellan hans blod och det registrerade spåret. För att bekräfta träffen var det nödvändigt att uppdatera spårets profil, vilket skedde vid det andra analystillfället år 2002. Träffen mellan MA och spåret i DNA-registret består därmed av en fullständig DNA-profil, dvs. tio områden.

MA har till en början invänt att det förhållandet att referenspopulationen enbart består av personer med svenska namn utgör en svaghet i DNA-analysen när jämförelse skall göras med en person som har annat ursprung. Han har också ifrågasatt om referenspopulationen är tillräckligt stor. Han har vidare invänt att en referenspopulation som annars kunnat vara relevant på grund av olika subpopulationers preferenser eller på grund av inavel kan förlora sitt värde vid DNA-analys. Han har därvid anfört att han är född i Iran och att generationerna före honom består av perser vilka som preferens vid reproduktion haft andra perser.

SKL har i sitt yttrande anfört att en referenspopulation som består av cirka 300 personer har bedömts fullt tillräcklig för att erhålla tillförlitliga resultat. SKL har anfört att när principerna för sannolikhetsberäkningen vid laboratoriets DNA-undersökningar fastställdes togs hänsyn till de osäkerheter som normalt förekommer, exempelvis antalet personer som kan vara källa till spåret, relevant referenspopulation och grad av inavel, varför det nästan aldrig är nödvändigt att anpassa beräkningen av risken för slumpmässig överensstämmelse till varje individuellt ärende.

Enligt SKL är MAs ursprung i sammanhanget ovidkommande eftersom träffen mellan hans blod och spåren från brottsplatsen erhållits genom sökning i DNA-register där sökningen inte varit inriktad mot personer från någon särskild befolkningsgrupp. Det finns inte heller enligt SKL anledning att anta att slutsatsen av DNA-analysen blir en annan om beräkningen av risken för slumpmässig överensstämmelse skulle göras med hjälp av en databas baserad på perser. Beträffande invändningen rörande subpopulationer och inavel har SKL anfört att eventuell inverkan därav och av andra populationsgenetiska skevheter beaktas genom att risken för slumpmässig överensstämmelse alltid justeras med en korrigeringsfaktor.

MA har vidare pekat på att det finns risker i laboratoriemiljö och att fel kan ha begåtts vid hanteringen samt vid tolkningen av den ursprungliga DNA-analysen av spåren från brottsplatsen.

SKL har i denna del anfört bl.a. följande. Det finns ett väl fungerande system för att minimera riskerna för felaktig hantering vid DNA-undersökningar och SKL bedömer riskerna som mycket små även om det aldrig helt går att utesluta miss- tag. Det är förväxlingar av prover och information som utgör den potentiellt all- varligaste risken eftersom dessa kan orsaka felaktiga uteslutningar men framför allt felaktiga överensstämmelser. Vid sådana arbetsmoment där SKL bedömer att förväxling kan uppstå medverkar två handläggare. En person utför momentet och en annan kontrollerar att det sker på ett riktigt sätt. Även redovisningen av DNA- undersökningar sker efter granskning av två personer. I förevarande fall har dessutom analys av de ursprungliga blodspåren skett vid två olika tillfällen. Det utförs löpande såväl externa som interna kvalitetskontroller. Dessa riktar sig mot provtagning, DNA-analys och resultattolkning och några förväxlingar har aldrig kunnat påvisas.

DNA-tekniken grundar sig på vetenskapligt erkända metoder. De osäkerhetsfak- torer som MA pekat på beaktas enligt vad som framgått på olika sätt inom ramen för tekniken. När det gäller risken för felaktigheter vid genomförande av DNA- undersökningar har denna av SKL allmänt bedömts som mycket liten. Då det inte framkommit någon omständighet som tyder på att fel begåtts vid den aktuella undersökningen måste man kunna utgå från att undersökningen skett på ett kor- rekt sätt.

Utredningen visar att när slutsatsen av en DNA-analys blir att ”det kan hållas för visst...” risken för slumpmässig överensstämmelse mellan DNA-profiler från

obesläktade personer är försumbar och bevisvärdet av en sådan slutsats får anses vara mycket starkt. Utgångspunkten bör därför vara att, när som i förevarande fall det är utrett att de analyserade blodspåren från brottsplatsen härrör från gärningsmannen, slutsatsen ”det kan hållas för visst...” är tillräcklig för att beviskravet att det skall vara ställt utom rimligt tvivel att det är aktuell person som är gärningsmannen skall anses vara uppfyllt. Detta förutsätter dock att slutsatsen av DNA-analysen framstår som rimlig. Vid en rimlighetsbedömning bör beaktas om det finns några omständigheter som talar mot att aktuell person är gärningsmannen. Därvid kan sådana faktorer få betydelse som personens anknytning till orten där brottet begåtts samt hur dennes kön, ålder, längd och ursprung förhåller sig till förekommande vittnesuppgifter. I förevarande fall talar ingen av dessa faktorer eller någon annan omständighet mot att SKL:s slutsats är rimlig.

När det gäller den reservation för nära släktingar som SKL alltid gör då slutsatsen av en DNA-analys fastställs har MA i Högsta domstolen antytt att spåren skulle kunna komma från hans två år yngre bror.

Av SKL:s yttrande framgår att SKL bedömer att det enbart är helsyskon som i praktiken skulle kunna uppvisa identiska DNA-profiler men att risken härför är mycket liten. Av yttrandet framgår att i Sverige hittills inte har erhållits några identiska DNA-profiler om man bortser från fall där tvillingar ingått. SKL har bedömt risken för att de aktuella spåren skulle kunna komma från ett helsyskon till MA till 1 på 6.940 och anfört att detta innebär att risken är mycket låg. Under sådana förhållanden och då det inte finns någon indikation på att det skulle kunna vara MAs bror som avsatt spåren bör reservationen för nära släktskap inte påverka bevisvärdet av SKL:s slutsats.

Sammantaget finner Högsta domstolen att den slutsats av DNA-analysen som redovisats i SKL:s utlåtande utgör tillräcklig bevisning för att MA är en av de fyra gärningsmän som utförde rånet i Kista den 17 augusti 2001.

Högsta domstolen finner inte skäl att frångå hovrättens bedömning när det gäller påföljd och skadestånd.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Lars K Beckman, Munck, Lennander, Lindeblad (referent) och Calissendorff
Föredragande revisionssekreterare: Backelin